

Szondázó kutatások az óbudai Hajógyári-szigeten

(Budapest, III. ker., Hajógyári-sziget, Hrsz.: 23798/1, 23798/3, 23796/7, 23796/8)

2007. június 12. és november 14. között az Álomsziget 2004 Kft. megbízásából próbafeltárást végeztünk az óbudai Hajógyári-szigeten. Idei feladatunk a volt hajógyár területén tervezett nagyberuházás központi eleme, a Nagy-sziget déli részén tömszerűen beépíteni kívánt 99400 m²-es terület szondázó kutatása. A 11 db megnyitott szondaárokkal nettó 4628 m²-es (bruttó 6121 m²) felületet kutattunk meg. (1. kép)

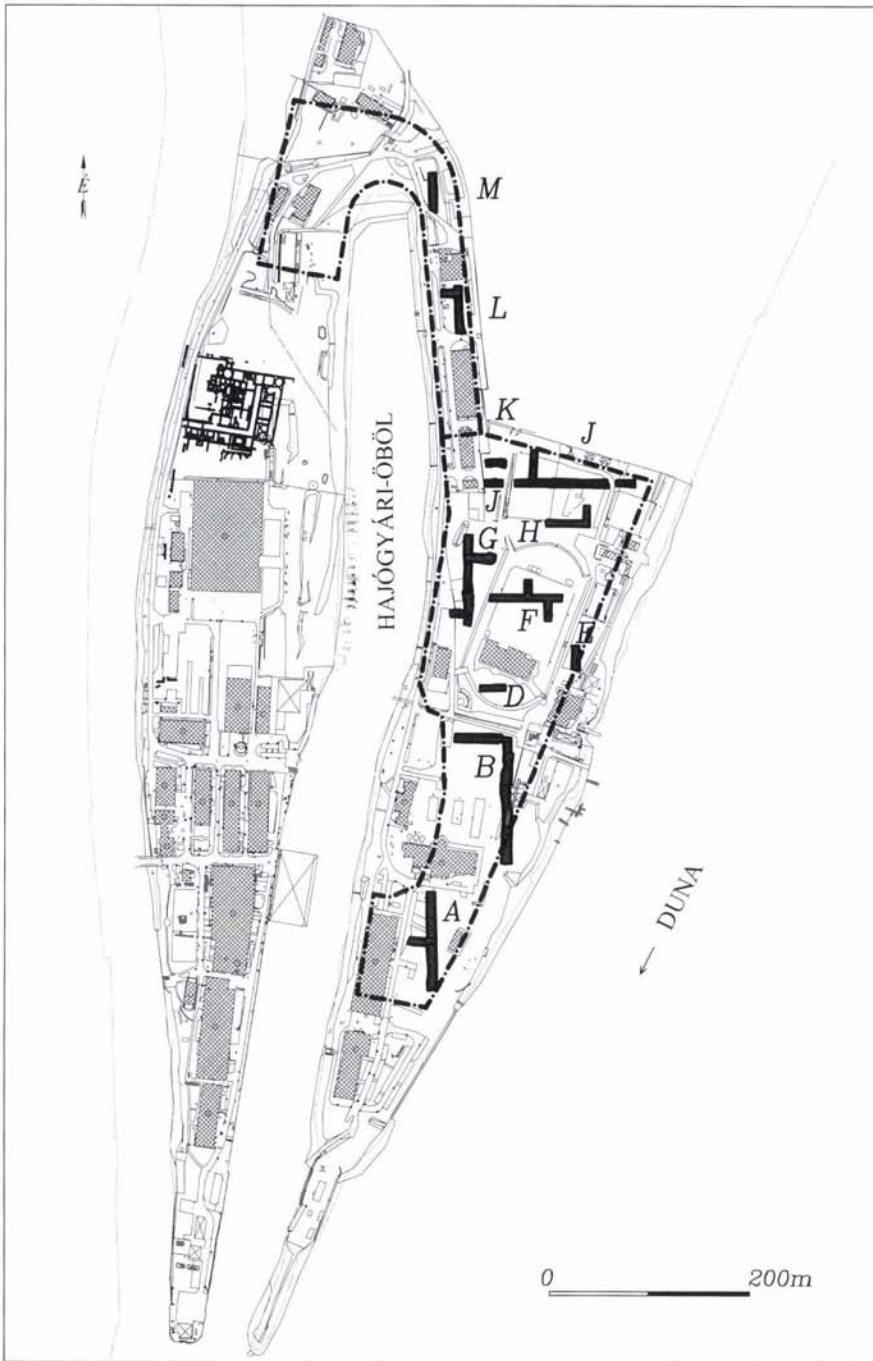
A régészeti munkák első fázisaként geofizikai felmérésekre (Geomega Kft.) került sor 2006. november 29. és 2007. február 22. közt. Lehetőségünk volt továbbá a beruházó által végeztetett talajmechanikai fúrások régészeti szakfelügyeletére is. A geofizikai mérések és a fúrási eredmények együttes, régészeti kiértékelése nyomán terveztük meg a próbafeltárási helyszíneit. A geofizikai kutatás a terület beépítettsége, növényzete és az intenzív feltöltés miatt eleve korlátozott volt (1,79 hektárra terjedt ki), hatékonyságát az egykori ipari használatból fakadó szennyezések, feltöltések is csökkentették. Ennek ellenére alkalmas volt arra, hogy több ponton előre jelezze a lelőhelyeket és azok intenzitását. A tervezés során, de a szondaárkok megnyitása és feltárása során is folyamatosan figyelembe kellett vennünk a szigeten működő létesítményeket, élő közműveket és védett fákat is.

Test excavations on Óbuda (Dockyard) Island

(Budapest III, Óbuda Island, Lrn: 23798/1, 23798/3, 23796/7, 23796/8)

Test excavation was conducted on Óbuda Island, commissioned by the Álomsziget 2004 Kft. between June 12 and November 14, 2007. Our task was to carry out test excavations of the 99400 m² in the southern part of the 'Big-island' that would be occupied by the block of the central element in the large investment planned on the territory of the former dockyard. A surface of altogether 4628 m² (gross 6121 m²) was investigated in 11 test trenches. (Fig. 1)

The first phase of the archaeological operations included a geophysical survey (Geomega Kft.) that took place between November 29, 2006 and February 22, 2007. It was also possible to examine borings for soil mechanics ordered by the investor. The scenes of the test excavation were determined based on a complex analysis of the geophysical measurements and the boring results from an archaeological point of view. The geophysical investigation (extended over a surface of 1.79 ha) was limited by the buildings standing in the area, the vegetation and the intensive sedimentation, and its effectiveness was reduced by pollution and deposits created by industrial activity in the area. Nevertheless, it could predict site locations and their intensity in a number of places. It was also necessary to consider establishments still operating on the island, active

1. kép: A 2007. évi próbafeltárás helyszíneinek összesítő rajza
 Fig. 1: Complex, summary drawing of the sites from the 2007 test excavations

A próbafeltárás célja az volt, hogy átfogó képet nyerjünk a beépítendő, régészeti védelem alatt álló területről, tervezhetővé tegyük a beruházással kapcsolatos további régészeti feladatokat. A korábbi kutatások hiánya miatt kulcsfontosságú kérdés volt az is, hogy megtartandó, helyben bemutatandó régészeti emlékek találhatóak-e ezen a szigetrészen. Ugyanakkor arra is törekedtünk, hogy a megnyitott munkafelületek egy majdani megelőző feltárás rendszerébe is illeszkedjenek, és a régészeti rétegek, jelenségek teljes keresztmetszetét felölleljék az egyes munkaterületeken.

A tervezés során szintén figyelembe vettük a környező területekre vonatkozó eddigi topográfiai ismereteket és az ezekből kikövetkeztethető súlypontokat. Leginkább átfogó és strukturált képet a római kori régészeti topográfia adott. Az egykori Duna-ág, a mai Hajógyári-öböl túlsó partján, csaknem az egész Kis-szigetet elfoglalta a helytartói palotaegyüttes (legutóbb összefoglalóan KÉRDŐ 2003), melynek főhomlokzata a vizsgált terület felé néz. A főhomlokzat előterében a partvonal kiépített volt, talán kikötőként is funkcionált. (NÉMETH 2001; KÉRDŐ-TÓTH 2002; KÉRDŐ-TÓTH-NÉMETH-KIRCHHOF 2004) A folyószabályozás után kialakított pesti partvonal közelében, a „Transaquincum” néven ismert erőd előterében feküdt egykor a Fürdő-sziget, mely római épületmaradványokról nyerte nevét. A sziget kikotrása előtt Zsigmondy Gusztáv négy római hídpillér facölöp alapozásait mérte fel. A római híd, a felmérési rajz alapján kiserkeszthető vonalát figyelembe véve, a 2007. évi kutatási terület déli részén érthette el a Hajógyári-szigetet. Ezen a ponton Németh Margit végzett kisebb célzott szondázást 1982-84-ben (NÉMETH 1983; NÉMETH 1984, össze-

public utilities and protected trees during planning and also when the test trenches were opened and excavation began.

The purpose of the test excavation was to get a general picture of the territory where building work was to take place to enable the planning of the archaeological tasks linked to the investment. Another problem of key importance was, given the lack of former investigations, to find out if archaeological remains existed that could be preserved and exhibited in situ in this part of the island. Efforts were also made to insure that the opened-up excavation surfaces could be fit into the system of a future preventive excavation and that the complete cross-sections of the archaeological layers and phenomena were investigated on the individual excavation surfaces.

During the planning phase, the topographic information gleaned so far was used to understand the environment and the impacted areas that can be deduced from them. The Roman period archaeological topography offered the most complex and structured picture. On the other side of the former branch of the Danube, today's Dockyard Bay, the proconsul's palace occupied nearly the entire Kis-sziget (Small Island) facing the investigated territory. (Recent summary: KÉRDŐ 2003) There was an embankment on the bank in the foregrounds of the main façade of the palace which may have functioned as a harbor. (NÉMETH 2001; KÉRDŐ-TÓTH 2002; KÉRDŐ-TÓTH-NÉMETH-KIRCHHOF 2004) Fürdő Sziget (Bath Island), which got its name from Roman building remains, lay in the foregrounds of the fortress known as "Transaquincum" near the Pest bank constructed after the river regulation. Be-

foglalóan: NÉMETH 1999), mely azonban technikai okokból nem járhatott sikerrel. A hídhoz kapcsolódó út, ill. a budai oldal felé vezető további híd vagy hidak pontos helyét szintén nem ismerjük ezen a szigetrészen. (Az óbudai part tekintetében vö. azonban: ZSIDI 1999) A szigetekre és mindkét partra kiterjedő dunai védműláncolat (*ripa*) legközelebbi ismert elemei a volt Gázgyár területére és a Margitsziget északi csúcsára esnek. A Hajógyári-szigeten ennek a rendszernek egyetlen eleméről sincs tudomásunk.

Jóval kevésbé körvonalazható, amit a terület őskori és középkori érintettségéről tudhattunk korábban. A helytartói palota feltárása során, az 1950-es években számos bronzkori és kora vaskori lelet került elő. További bronzkori leletek az 1996-98-ban végzett feltárások során is előkerültek (KÉRDŐ 1997; KÉRDŐ 1999). A Nagysziget északi részén 2005-ben végzett régészeti megfigyelés szintén kimutatta a terület érintettségét az őskor több periódusában is (neolitikum, késő vaskor, KÉRDŐ-VIRÁG 2006). A Hajógyári-sziget középkori régészeti lelőhelyeiről eddig szinte semmilyen adat nem állt rendelkezésre. A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe az 1880-90-es években került több, értékes középkori tárgy a területről (bronzedény, bronzveret, ezüst gyűrű, aranyozott bronzkereszt), melyek pontosabb lelőhelyéről azonban nincs információnk.

Őskor

A próbafeltárás során három szonda-árókban került elő őskori leletanyag. (Közreműködő régészek: Antoni Judit, Szilas Gábor.)

Legészakabbi munkafelületünkkel, az 'M' szondával több periódusú őskori lelőhelyet érintettünk. A lelőhely határát nyu-

fore the island was dredged out, Gusztáv Zsigmondy surveyed the wooden post foundations of four Roman bridge piers. Based on information from the survey drawing, the roman bridge reached Óbuda Island by the southern edge of the 2007 excavation territory. Margit Németh conducted small-scale test excavations here in 1982-84 (NÉMETH 1983, NÉMETH 1984, in summary: NÉMETH 1999), which were not successful for technical reasons. Neither is anything known of the road that led from the bridge or the place or places of other bridges connecting the island to Buda in this part of the island. (Regarding the bank in Óbuda, see: ZSIDI 1999) The closest known elements to the Danubian chain of defence (*ripa*) (which extended on the island and both banks) were found on the territory of the former Gas Factory and at the northern tip of Margaret Island. We do not know of the existence of a single element of this system on Óbuda Island.

The prehistoric and medieval exploitation of the island is much more ambiguous. Numerous Bronze Age and Early Iron Age finds were recovered during the excavation of the proconsul's palace in the 1950's. Further Bronze Age finds were recovered during the excavations conducted in 1996-1998. (KÉRDŐ 1997; KÉRDŐ 1999) The archaeological observation work in the northern part of the Nagysziget in 2005, also brought to light finds from several prehistoric periods (Neolithic, Late Iron Age KÉRDŐ-VIRÁG 2006). No data has been collected on medieval archaeological sites on Óbuda Island. A few valuable medieval objects were registered in the collection of the Hungarian National Museum in the 1880's and 1890's (bronze vessel, bronze mount, silver finger-ring,

2. kép: Óskori gödör bontás közben ('M' szonda)

Fig. 2: Prehistoric pit during cleaning (test trench 'M')

gat felé biztosan a Hajógyári-öböl, ill. az egykori Duna-ág partja adta, dél felé nem érte el az 'L' szonda vonalát, északon és keleten nem ismerjük a határait, de biztosan túlnyúlik a beruházási terület szélén. A lelőhely megismert részén a régészeti objektumok 101,85-101,5 mBf szinten jelentkeztek, de az azokat fedő 30-40 cm vastag réteg is szolgáltatott szórványos leleteket. A terület újkori beásásokkal részben bolygatott, változó mértékben feltöltött.

A lelőhely, objektumait tekintve, kerek gödrökből (2. kép), cölöplyukból, és egy nagyobb gödörkomplexumból tevődik össze a feltárt szakaszon. Utóbbi komplexum egy kisebb tűzhely maradványait is magába foglalta. Az objektumok kerámia anyaga hosszabb időszak több periódusára való keltezését tesz lehetővé, és a lelőhely több korszakú voltát az objektumok több szinten való jelentkezése is igazolja. A néhány legkorábbi, egyelőre pontosabban nem meghatározható újkőkori lelet mellett elsősorban a késő rézkori Baden-kultúra és

gilded bronze cross), but their exact provenance is unknown.

Prehistory

Prehistoric finds were uncovered in three test trenches (collaborating archaeologists: Judit Antoni, Gábor Szilas).

A multi-period prehistoric site was found in test trench 'M' in the northernmost part of the excavated territory. The western border of the site was certainly Dockyard Bay and the former Danube branch, while in the south it did not extend as far as test trench 'L' and its edges remain unknown in the north and east but the site although they certainly extended beyond the territory of the investment. On the uncovered territory, the archaeological features appeared at an altitude of 101.85-101.5 mBf although the 30-40 cm thick overlying layer also yielded scattered finds. The territory was partly disturbed by modern pits and filled in to various degrees.

Regarding the recovered features, the site is composed of round pits (Fig. 2), a

a kora bronzkori Makó-kultúra jellegzetes kerámiái kerültek elő. A kerámiák mellett néhány pattintott kőeszköz, állatesontok, és igen nagy mennyiségű kagylóhéj került elő a gödrökből. A lelőhelyből eddig megismert részlet összképe időszakos, időről-időre visszatérő megtelepülésre utal, melynek egyik fő mozgatórugója talán a folyó, mint fontos táplálék és nyersanyagforrás közelsége lehetett.

További két munkaterületen szintén őskori emlékeket tárhattunk fel, melyek pontosabb keltezése azonban a leletanyag további vizsgálata során lesz csak lehetséges.

A 'D' szondában amorf, és igen leletszegény gödör-objektumok halmazát tártuk fel. A kevés kerámialelet a bronzkor közelebről nem meghatározható korszakára utal. Az eddigi adatok alapján legfeljebb időszakos területhasználatra, nem tartós megtelepülésre gondolhatunk. A lelőhely határai egyelőre csak hozzávetőlegesen húzhatóak meg. Északi irányban nem érte el az 'F' és 'G' szondák vonalát, déli irányban a 'B' szonda vonalát. Keletről, délkeletről egy mélyebben fekvő, megtelepülésre alkalmatlan terület helyezkedett el, nyugaton legtávolabb a Hajógyári-öböl elődjét jelentő Duna-ág biztos határt jelentett.

Az 'A' szondában, az ott feltárt középkori házaknál korábbi rétegből, és az egyik ház által vágott méhkas alakú veremből őskori (bronzkori?) kerámiatöredékek kerültek elő kis mennyiségben. Ez egy jellegét tekintve egyelőre kevésbé besorolható, de nem túl intenzív őskori lelőhely jelenlétét jelzi.

Római kor

Az előzetes várakozásokhoz képest kevesebb látványos eredménnyel zárult a feltárás a római korra vonatkozóan. A 'G'

posthole and a larger pit complex. This latter complex contained the remains of a smaller hearth as well. The ceramic material from the features dates to subsequent phases of a long period while the various altitudes of the appearance of the features also attest to the multi-period character of the site. Beside a few finds from the earliest Neolithic which as yet have not been firmly dated, the characteristic ceramics of the late Copper Age Baden culture and the early Bronze Age Makó culture can generally be found. Beside ceramics, a few flaked stone tools, animal bones and an extremely large number of bivalve shells were recovered from the pits. The complex picture composed of the unearthed fragment of the site suggests that an intermittently inhabited settlement existed here, which was primarily based on exploitation of the river which represented a nearby and important source of nourishment and raw material.

Prehistoric finds were also uncovered on two more surfaces, the exact dating of which will be possible only during the further analysis of the material.

A cluster of amorphous pit features with a poor find material was unearthed in test trench 'D'. The few ceramic finds attest to a phase of the Bronze Age, which has not yet been precisely identified. Based on the data, the territory was only temporarily used and there is no indication that settlement here was ever permanent. The edges of the settlement can only be determined approximately: It did not reach the line of test trenches 'F' and 'G' in the north, and that of test trench 'B' in the south. A lower lying area, unsuitable for settlement, bordered it to the east and southeast, while the Danube branch, the antecedent to modern Dockyard Bay, lay at the farthest possible edge in the west.

szonda eredményei mégis figyelemre méltóak. Az itt megismert római kori lelőhely lényegében két periódusra és két különböző területre osztható. A korábbi periódus térbeli határait a Hajógyári-öböl partja adja nyugatról, a feltárt két, parttal párhuzamos cölöpárak keletről, míg déli és északi határa csak sejthető. Északon valószínűleg nem érte el a 'J' szonda vonalát, délen pedig a 'D' szonda vonalát. A másik, későbbi periódus lelőhelye részben a korábbi lelőhely déli részére esik, részben attól keletre. Északon nem éri el a 'G' szonda keleti részét, keleten az egykori sportpálya szélét, délen a 'D' szondát.

Régészeti topográfia szempontjából a lelőhely a Kis-szigeten fekvő római helytartói palotakomplexum déli, kevésbé kutatott részével, ill. a Hajógyári-öböl Kis-szigeti partján felmért, római kori cölöpökkel esik szembe. Ez az a térség, ahol a Nagy-szigeten belül leginkább számítottunk a palotakomplexummal összefüggésbe hozható jelenségekre.

A korábbi periódus jelenségei közül elsősorban a határoló elemek figyelemre méltóak. A két egymással és a partvonalal is hozzávetőleg párhuzamos cölöpárak, melyeket hosszú szakaszon követhettünk, egymást kiegészítő rendszert alkot. (3. kép) Együtt voltak hivatottak élesen elhatárolni a palotával szembeni part menti sávot a mögötte elterülő térségtől. A rendszer további elemei az árkoktól a part felé esnek, ezek közül néhány gödör-objektumot a szonda nyugati nyúlványában tárhattunk fel. A cölöpárak lényegében masszív, palánk-szerű kerítés nyomaiként értékelhetőek, melyek sűrűn beásott oszlopokból álltak.

A későbbi periódus objektumai, bár vágják az imént ismertetett rendszer elemeit, azok szerkezetétől, tájolásától még-

3. kép: Római cölöpárak a 'G' szondában
Fig. 3: Roman post ditches in test trench 'G'

A few prehistoric (Bronze Age?) shards were recovered in test trench 'X' in a beehive-shaped pit discovered in a layer that was older than the medieval houses unearthed at that spot as well. One of these houses cut through the pit. These few functionally ambiguous remains indicate that prehistoric settlement on the island was not very intensive.

Roman period

The Roman period occupation, contrary to expectations, was less spectacular than had been predicted. The results from test trench 'G' were, however, noteworthy. The Roman site uncovered here can be divided into two phases and two areas. The physical borders of the earlier period were determined by the banks of Dockyard Bay in the west and two post foundation ditches running parallel to the bank in the east. At the same time there are only very vague

sem függetlenek. A feltárt, jobbra keletnyugati irányú árok mélysége, kialakítása változatos. Ezt a rendszert számos cölöplyuk egészíti ki, melyek a feltárás kis területe miatt egyelőre nem teszik lehetővé, hogy felismerjük, milyen jellegű építmény vagy építmények lenyomataként maradtak ránk.

Az 'E' szondában talált leletek alapján szintén a római korhoz köthetőek a 'B' és 'E' szonda egymással összefüggésben értelmezhető jelenségei. A 'B' szonda jelentős része az újkorban igen erősen feltöltött területre esik. A feltöltés rétegei alatt a természetes rétegsor, a kevés régészeti leletet tartalmazó, történeti korú rétegekkel együtt egy mintegy 50 m széles, északkelet–délnyugati irányú sávban erősen lesüllyed, s egy olyan mélyebb teknőt tölt ki, aminek a talajtani vizsgálata (MTA Földrajztudományi Kutatóintézet: Schweitzer Ferenc, Jakab Gergely, Viczián István geográfusok) is alátámasztotta, hogy gyakran elöntött, vizenyős terület volt a történeti korokban. Ezt a mélyebb területet délkeletről kisebb árok határolja a 'B' szonda területén, északnyugatról pedig két párhuzamos árok az 'E' szonda területén. (4. kép) Mindkét helyen egy-egy cölöplyukat is találtunk az ároknak a mélyebb terület felé eső oldalán. Az 'E' szondában az eredeti terep lejtős felszíne jól követhető volt a feltárás során. Az árok partvonallal párhuzamos iránya, de betöltésük szerkezete is jól mutatja, hogy nem vízelvezető, sokkal inkább terület kijelölő, határoló funkciójuk lehetett. A cölöplyukak ugyanakkor az elöntött terület alkalmi kikötőként való használatának lehetőségét is felvetik. Az 'E' szonda esetében az árokból keltező lelet is került elő, itt ugyanis néhány római kerámiatöredéket találtunk.

indications about what constituted the southern and northern borders. The occupation from the earlier phase probably did not extend to the line of test trench 'J' in the north or that of test trench 'D' in the south. The area of the later phase partly overlaps with the southern part of the earlier site and extends in part to the east. In the north, it did not extend to the eastern section of test trench 'G', the edge of the former sports ground in the east.

The archaeological topography of the site faces the southern, less investigated part of the proconsul's palace on the Kis-sziget and the wooden Roman period posts discovered during survey work on the bank of the Dockyard Bay at Kis-sziget. This is the area on the Nagy-sziget, where we most expected the appearance of phenomena linked to the palace complex.

4. kép: Római kori árok az 'E' szondában
Fig. 4: Roman period ditches in test trench 'E'

Kevésbé jól keltezhető az 'F' szondában feltárt észak–déli, és az 'M' szondában feltárt kelet–nyugati árok. Előbbi esetében korhatározó lelet egyáltalán nem került elő, utóbbiból egyetlen olyan apró kerámiatöredék származott, ami római vagy középkorra utal. Az minden esetre egyértelmű, hogy ez az árok nem az 'M' szondában feltárt őskori objektumokkal egykorú, hanem azoknál későbbi. A betöltés szerkezete alapján mindkét esetben valószínűsíthető a vízvezető funkció, az azonban még kérdéses, hogy milyen tágabb, nagyobb léptékű rendszer részeit képezik.

A feltárás során több munkaterületen ('A', 'B', és 'M' szondák) jelentős mennyiségű, olykor kiemelkedő minőségű római leletanyagot gyűjthettünk az újkori feltöltés rétegeiből. A korábbi feltárások leletanyagának ismeretében a kőfaragványok (küszöbök, kváderok, oszloptöredék), bélyeges téglák, festett vakolat- és mozaiktöredékek az esetek többségében a helytartói palotakomplexumhoz, annak bolygatásához, feltárásához voltak köthetőek. Ugyanakkor az 'A' és 'B' szondák feltöltésében a palotától idegen római lelettárgyak is voltak (szarkofág töredék, késő római bélyeges téglák). A 'H' és 'A' szondák középkori objektumai szintén tartalmaztak néhány más eredetű római leletet. Hasonló kép bontakozott ki a sziget partvonalának korábbi, leletbejelentéshez kapcsolódó bejárása során is. Római bélyeges téglák és más leletek nagyobb koncentrációját találtuk az 'A' és 'B' szondák közelében, a sziget keleti, Pest felőli partján, vagyis ott, ahol a római híd partot érhetett. A téglák jobbára, de nem kizárólagosan a palotából is ismert típusokat képviselnek. Az itt talált, másodlagos felhasználás nyomait magán viselő oltárkö töredék (5. kép) talán szintén nem a palotában került újrahasznosításra.

Among the phenomena from the earlier Roman phase, the border elements are noteworthy. The two post ditches running parallel with each other and the bank could be followed over a long stretch, and they appeared to form a complementary system. (Fig. 3) The two together formed a clear border between the bank zone across from the palace and the area behind it. The remainder of the elements of the system can be found in the area between the ditches towards the bank of the bay. A few pit complexes were uncovered in the western extension of the test trench. The post ditches can be interpreted as traces of a massive plank-like fence built from densely laid wooden posts.

The features from the later Roman phase cut the elements of the system described above, although they are not independent of its structure and orientation. The depths and forms of the mostly east-west running ditches are diverse. This system is complemented by a number of postholes, which do not allow reconstruction of the construction or constructions to which they belonged because of the limited territory that could be investigated archaeologically.

Based on the finds recovered from test trench 'E', the phenomena in test trenches also belong to the Roman period and they can be interpreted based on their interrelationships. A significant part of test trench 'B' lies in an area covered with a thick modern fill. The natural layer series under the fill together with the layers of historical periods that contained a few archaeological finds slope steeply over a circa 50 m wide northeast-southwest running band, filling in a deeper trough. The pedological analysis of the trough (HAS Geographical Research Institute:

5. kép: A Hajógyári-sziget keleti partján talált oltárkő
Fig. 5: Altar stone found on the eastern bank of
Óbuda Island

Középkor (Közreműködő régész: Kárpáti Zoltán)

A kevés középkorra vonatkozó adat ismeretében is némileg meglepő eredményt szolgáltatott a legdélebbi, 'A' jelű szonda-árkunk, ahol egy 11-12. századi települést érintettünk, mely egykor a Nagy-sziget déli végét, csaknem a csúcsát, annak enyhén kiemelkedő területét foglalta el. Szonda-árkunkkal sem észak-déli, sem kelet-nyugati irányban nem határolhattuk le a lelőhelyet, azonban úgy tűnik, a falu már nem terjedt ki a 'B' szonda déli részére. Egyelőre tehát lelőhelyet feltételezhetünk azon a teljes összefüggő felületen, ami jelenlegi tudásuk szerint a megismert falurészlettel azonos mértékben volt alkalmas ilyen jellegű területhasználatra.

A falu megismert objektumai csaknem egységesen a 101,00-101,15 mBf szinten voltak foltnban észlelhetőek, de az ezeket fedő 30-40 cm vastagságú réteg szintén a lelőhely részét képezi, melyből számos szórványos lelet, többek közt római érem is előkerült. A lelőhely szinte teljesen boly-

Ferenc Schweitzer, Gergely Jakab, István Viczián geographers) supports the idea that this was a waterlogged territory in historical periods that was often inundated. A smaller ditch borders this depression in the southwest in the territory of test trench 'B', while two parallel ditches border it on the northeast in the territory of test trench 'E'. (Fig. 4) A posthole was discovered in both places on the sides of the ditches closer to the lower area. In test trench E, the originally sloping surface could be followed during the excavation. The direction of the ditches parallel to the bank and the structure of their fills clearly indicate that they were not drainage ditches but rather border markers. At the same time, the presence of the postholes also suggests that the waterlogged territory could be used as a temporary harbor. In test trench 'E', a datable was also recovered: a few Roman pottery shards were found.

The north-south ditch running through test trench 'F' and the east-west ditch in test trench 'M' cannot be dated so easily. In the former case, no datable finds were recovered, while only one tiny shard was recovered in the latter ditch and that could be either Roman or medieval. It is nevertheless evident that the ditch was not contemporary with the prehistoric features unearthed in test trench 'M' but rather later. The structure of the ditch fills suggests in both cases that they were drainage ditches although it is not yet clear to what larger system they belonged.

A large amount of sometimes high quality Roman find material could be collected at several sites (test trenches 'A', 'B' and 'M') from the layers of the modern fill. Based on what is known of the find material from earlier excavations, the carved

gatalannak mondható, mivel a területet intenzív ipari használatának megkezdése előtt erőteljesen feltöltötték, így az épület alapok és más bolygatások nem érintették a középkori emlékeket. Ugyanakkor a talaj szennyezése (olaj) mégis befolyásolta állapotát.

A falnak három biztosan, egy valószínűsíthetően házként azonosítható objektumát tártuk fel. (6. kép) A házak négyzetes alakú, félig földbe mélyített épületek, melyek tetőzetét a sarkainál, más esetben pedig oldalainak közepénél felállított fa oszlopok tartották. Tájolásuk észak–északkelet – dél–délnyugati. Az épületek belsejében kövekből kialakított kemencét csak egy esetben tárhattunk fel, mivel a többi ház vonatkozó része kívül esett szonda-árkunk vonalán. A feltárt kőkemence az északkeleti sarokban helyezkedett el.

A falu telkeit hozzávetőleg kelet–nyugati és észak–déli árkok határolták, észak–déli árokból csupán egyetlen rövid részlet tárhattunk fel. Az árkok által határolt területeken egy vagy több épület is állt viszonylag ritkásan. Az objektumok ritkás

stones (a threshold stone, ashlar and column fragments), the stamped bricks and the fragments of painted plaster and mosaic pavements could mostly be linked with the palace complex, its disturbances and excavations. At the same time, the fills of test trenches 'A' and 'B' contained Roman finds that could not be related to the palace (part of a sarcophagus and a late Roman stamped brick). The medieval features in test trenches 'H' and 'A' also contained a few Roman finds of a different origin. A similar picture could be drawn concerning the banks of the island during a field survey following an earlier report. A large concentration of Roman stamped bricks and other finds was found near test trenches 'A' and 'B' on the eastern part of the island facing Pest at the point where the Roman bridge would have reached the bank. Most of the bricks, although not all, represented types known from the palace. The altar stone found here, which shows traces of secondary use (Fig. 5), was perhaps also comes from someplace else besides the palace.

6. kép: Árpád-kori földbe mélyített ház ('A' szonda)
Fig. 6: Semi-subterranean house from the Árpád Period (test trench 'A')

elhelyezkedéséből és abból a tényből, hogy a házak javítására, megújítására viszonylag kevés nyom utal, arra következtetünk, hogy a falu viszonylag rövid, legfeljebb pár generációt felölelő élettartamú lehetett.

A feltárás 'H' és 'J' szondája egy másik lelőhely két részletét tárta fel. Ez több irányból viszonylag jól lehatárolható. Nyugaton szondaárkunkkal biztosan elértük a lelőhely szélét, a lovaspálya keleti szélétől nyugatra ugyanis már nem jelentkeztek objektumok. Keleten, a megnyitott árok szakaszon belül, szintén ritkul a lelőhely intenzitása, de a partvonal sincs már messze innen. Délen valószínűleg nem érte el a lelőhely az egykori sportpálya északi szélét. Észak felé szinte biztosan túllép a lelőhely a beruházási terület határvonalán, de pontosan nem tudni, meddig.

A lelőhely telepítő tényezőjét egyértelműen az a földnyelv vagy dombszerű kiemelkedés jelentette, amit a hajógyártás előtti térképek is jeleznek itt. Ezt a domborzati jelenséget jól követhettük a feltárás során is. Abszolút szintadatok tekintetében 101,3 mBf és 102,4 mBf között mutatkoztak a régészeti objektumok. Ez a legmagasabb területen azt jelentette, hogy gyakorlatilag 20-30 cm mélyítés után már el is értük az objektumok tetejét. Főként ezen a magasabb területen, különösen a 'H' szonda területén volt tapasztalható újkori vagy jelenkori bolygatás, míg a lelőhely mélyebb részeit feltöltés fedte.

Igen gazdag és változatos leletanyag került elő, elsősorban a 'J' szonda objektumaiból, így a lelőhely kormeghatározása nem volt nehéz feladat. (Az idén talált leletek jelentős része származott innen.) Az egyértelműen jelen lévő 13-15. századi leleteken kívül (7. kép) nem kizárt, hogy a részletesebb elemzés a 16. századig nyúló folytonosságra fog utalni. Az import és he-

Middle Ages (collaborating archaeologist: Zoltán Kárpáti)

The southernmost test trench 'A' brought somewhat astonishing results, especially considering the small amount of data collected here from the Middle Ages. A settlement from the 11th-12th centuries was discovered which occupied the slightly elevated area on the southern part, nearly at the tip, of the Nagy-sziget. The edges of the site could not be identified in either a north-south or east-west direction. Nevertheless, it appears that the village did not extend up to the southern part of test trench 'B'. Thus, as far as can be seen to date, the village occupied the entire coherent surface that was suitable for settlement of this type.

Nearly all the observed features of the village appeared in spots at an altitude of 101.00-101.15 mBf. The 30-40 cm thick layer that covered them also belonged to the site, and it contained numerous stray finds, including a Roman coin. The site is nearly intact as the area was covered with a thick layer of earth before industrial activities began. Thus, the building foundations and other disturbances did not harm the medieval remains. At the same time, soil pollution (oil) has influenced the condition of the site.

Three features from the village could certainly be identified as houses, while a fourth feature was probably also a house. (Fig. 6) The houses were quadrangular semi-subterranean buildings with roofs supported by wooden posts standing at the corners or in the middle of the walls. They had a north-northeastern – south-southwestern orientation. A stone-built oven was found inside one of the houses, since the remainder of the houses extended beyond the test trenches. The uncov-

7. kép: 14-15. századi
ezüst dénár
Fig. 7: 14th-15th century
silver coin

lyi kerámialeletek mellett üvegtöredékek, igen sok vastárgy (szerszámok, lószerszám), állatesont, kályhaacsempe-töredékek is előkerültek.

Sokkal nagyobb gondot okoz a lelőhely jellegének meghatározása. Egyrészt kiindulhatunk a leletanyagból, amely egyértelműen településre, lakóhelyre utal mind összetételében, mind pedig mennyiségében, másrészt kereshetjük a településeket jellemző objektum típusokat (ház, épületnyom, kemence, kút), egyelőre határozott eredmény nélkül. Voltak köves, patiosos omladékok és számos cölöphely, melyek utalhatnak az egykor felszínen álló, elpusztult épületekre, de magukat az épületeket nem ismerhettük fel egyelőre. Találtunk ugyanakkor számos különböző irányítású, kisebb-nagyobb árkot, gödröket, vermeket, melyek utalnak a terület hosszabb időn, több perióduson átívelő használatára. A 'J' szondában feltárt nagy kelet–nyugati árok (8. kép) tartósan meghatározhatta a település(?) szerkezetét.

Kisebbs település létrejöttét ebben az időszakban is (hasonlóan a 11-12. századi faluhoz) a pesti és budai oldal közötti intenzív kapcsolat, folyami átkelő, rév működése indokollhatta.

ered stone oven stood in the northeastern corner of the building.

The lots of the village were bordered by, more-or-less, east-west and north-east running ditches, although only a short stretch could be unearthed from the north-south ditch. One or more buildings stood scattered on each plot of land. The dispersed arrangement of the features and the fact that there were only a few evidences of renovation and reconstruction suggest that the village was only occupied for a short period of no more than a couple of generations.

Test trenches 'H' and 'J' yielded two parts of another site. This site can be relatively well delimited in several directions. In the west, the test trench certainly covered the edge of the site since no more features were observed west of the eastern border of the riding ring. The intensity of occupation at site also decreased in the trench to the east and the bank was also close. To the south, the site probably did not extend to the northern edge of the sports ground. To the north, the site certainly extended beyond the border of construction site but it is not clear how far.

2007. évi munkánk eredményeit összefoglalva elmondhatjuk, hogy 5, eddig teljesen ismeretlen lelőhelyről szerezhettünk tudomást, melyek például a középkor tekintetében egy viszonylag jól ismert topográfiai kép jelentős fehér foltjára mutattak rá. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a megismert lelőhelyek további intenzív kutatást igényelnek, akárcsak a római híd, és a hozzá tartozó létesítmények lokalizálása. A tervezett beruházás vonatkozásában elmondható, hogy 4628 m² (4,65%) teljes feltárással egy 60598 m²-es (60,96%) területre vonatkozóan tudtuk pontosan meghatározni a további régészeti feladatokat, a szakfelügyelettől a megelőző feltárásig terjedő skálán. A jelenlegi adatok alapján nem egyértelműen besorolható területek tekintetében szintén jelentős támpontokat nyertünk a további feladatokhoz. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy mindezek az eredmények csak az idén kutatás alá vont területre vonatkoznak. A tervezett beruházás által érintett további területek (Kis-sziget, Hajógyári-öböl, Óbudán tervezett csatlakozó

The main factor connected to the establishment of the site was certainly the knoll-like elevation, which is marked on maps from before the building of the dockyard. This relief could be followed during the excavation as well. The archaeological features appeared at an altitude of between 101.3 mBf and 102.4 mBf. This means that at the highest points, the tops of the features already appeared at a depth of 20-30 cm. Modern disturbances were in evidence, especially in these higher areas and mainly in the territory of test trench 'H', while the lower areas of the site were covered with fill.

A very varied and rich find material was recovered especially from the features in test trench 'J', so the dating of the site was an easy task. (Most of the finds unearthed this year came from this trench.) In addition to finds which evidently date to the 13th-15th centuries (Fig. 7), a detailed analysis may easily reveal that the occupation continued into the 16th century. Beside imported and local ceramic finds, glass fragments, many iron objects (tools

8. kép: Középkori árok a 'J' szondában

Fig. 8: Medieval ditch in test trench 'J'

beruházások) vonatkozásában a régészeti munkák még részletes hatástanulmány szintjén sem kezdődtek meg.

Havas Zoltán

Irodalom/References:

KÉRDŐ-TÓTH-NÉMETH-KIRCHHOF 2004 – H. Kérdő K. – Tóth J. A. – Németh M. – Kirchhof A.: Régészeti kutatások a Hajógyári-öbölben (Archaeological investigations in the Hajógyár-cove). *Aqfűz* 10 (2004) 37–41.

KÉRDŐ-TÓTH 2002 – H. Kérdő K. – Tóth J. A.: Római kori rakpart maradványai a Hajógyári öbölben (Roman Quay at the Governor's Palace of Aquincum, Budapest). *Régészeti Értékeink. Kulturális Örökség Hivatala, én.*

KÉRDŐ 1997 – H. Kérdő K.: Az aquincumi helytartói palota szondázó jellegű kutatása az Óbudai (Hajógyári) szigeten. (Test excavations at the Aquincum Governor's Palace on the Óbuda Hajógyár Island.) *Aqfűz* 3 (1997) 27–39.

KÉRDŐ 1999 – H. Kérdő K.: Budapest, III. ker., Hajógyári sziget (Bp., District III Óbuda, Hajógyár [Shipyard] Island). *Aqfűz* 5 (1999) 138–141.

KÉRDŐ 2003 – H. Kérdő, K.: Der Statthalterpalast von Aquincum. In: Zsidi, P. (Red.), *Forschungen in Aquincum 1969–2002. Nostrum* II. 2. 2003. 112–119.

KÉRDŐ-VIRÁG 2006 – H. Kérdő K. – M. Virág Zs.: Régészeti megfigyelés az Óbudai (Hajógyári)-szigeten (Archaeological observations on Óbuda [Dockyard] Island). *Aqfűz* 12 (2006) 24–29.

NÉMETH 1983 – Németh M.: Budapest III, Óbudai Hajógyársziget. *RégFűz Ser. I.* 36 (1983) 36.

and harness), animal bones and stove tile fragments were recovered.

The identification of the character of the site is much more problematic. The find material clearly indicates that this was a settlement, a residential area both in terms of its composition and quantity but the features characteristic of settlements (houses, traces of buildings, ovens and a well) are less convincing. There were accumulations of stone and daub debris and numerous postholes indicating destroyed over-ground buildings, but the buildings themselves have not yet been identified. At the same time, numerous ditches of various sizes and orientations were found, pits and storage pits showing that the territory was used for a time spanning long periods. The large east-west running ditch uncovered in test trench 'J' (Fig. 8) may have determined the structure of the settlement(?) for a long time.

The idea that a smaller settlement was established here may also be justified in this period (similarly to the village from the 11th-12th centuries) considering the intensive contact between the Pest and the Buda sides and the operation of a ford with a ferry.

Summing up the results of the investigations from 2007 it can be said that 5 new sites were discovered. These sites fill in a large gap in our knowledge of the otherwise quite well known medieval topography. It is obvious, at the same time, that the new sites need further intensive investigation in the same way as the localizing of the Roman bridgehead and related establishments. Regarding the planned investment, it can be said that with the complete uncovering of the

NÉMETH 1984 – Németh M.: Hajógyári sziget. *BudRég* 25 (1984) 465.

NÉMETH 1999 – Németh M.: A rákospataki híd és az aquincumi Dunaszakasz védelmének kérdései (Die Brücke beim Rákosbach und Fragen der Verteidigung des Donauabschnittes im Bereich von Aquincum). In: Gaál A. (szerk.), *Pannoniai kutatások. A Soproni Sándor emlékkonferencia előadásai* (Bölske, 1998. október 7.). Szekszárd 1999, 141–160.

NÉMETH 2001 – Németh M.: Budapest, III. ker., Hajógyársziget. *Aqfűz* 7 (2001) 141–142.

ZSIDI 1999 – Zsidi P.: Hídfoállítás az aquincumi polgár város és katonaváros között (Ein Brückenkopf zwischen der Zivilstadt und den Canabae von Aquincum). In: Gaál A. (szerk.), *Pannoniai kutatások. A Soproni Sándor emlékkonferencia előadásai* (Bölske, 1998. október 7.). Szekszárd 1999, 257–274.

4,628 m² (4.65%) it proved possible to precisely identify the archaeological tasks that will be needed in relation to a territory of 60,598 m² (60.96%) ranging from archaeological observation to preventive excavations. Important information was also gathered concerning the investigation of territories where the associations remained uncertain. It should, however, be stressed that all these results are only relevant to the territory investigated this year. The remainder of the territory of the planned investment (Kis-sziget, Dockyard Bay and related investments in Óbuda) has not yet been archaeologically considered even on the level of a detailed impact study.

Zoltán Havas